

MEDYA-DEMOKRASİ-BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İLETİŞİM TARİHİNİN ÇOK ZAMANLILIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE POLYCHRONICITY OF COMMUNICATION HISTORY IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP OF MEDIA-DEMOCRACY-PRESS FREEDOM

Öğr. Gör. Dilek TERZİOĞLU

Giresun Üniversitesi, Keşap Meslek Yüksekokulu

ORCID ID: 0000-0001-5339-6203, dilek.terzioglu@giresun.edu.tr

ÖZ

İletişim kavramı sadece anlık, belirli bir zamanla sınırlı ileti alışverişleri olarak değil, tarihsel süreç içinde aktarılan iletileri de kapsayacak bir anlayışla ele alınmalıdır. Çünkü bugün tarih olarak adlandırdığımız maddi hayatın üretim süreci, insanlar arasında kurulan iletişimin ve toplumsallaşmanın bir sonucudur. İnsan, tarihsel ve toplumsal olarak inşa edilen bir varlıktır ve bu inşa sürecinde iletişim araçlarının rolü yadsınamayacak kadar büyüktür. Demokrasiye katkı sağlayacak bir medyanın unsurlarının tespiti, iletişim araçlarının tarihsel süreçte bünyesine yerleşmiş kusurların ve eksikliklerin bir analizini gerekli kılmaktadır. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi, insanın tarihsel serüveninin, bu serüvende ortaya çıkan iletişim biçimlerinin ve toplum-medya-iktidar ilişkilerinin çok zamanlı, çok katmanlı bir analizini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, böyle bir değerlendirmeyi yapmayı sağlayacak bilimsel yaklaşımları derlemek amacıyla literatür taraması yönteminden faydalanılmıştır.

Anahtar kelimeler: İletişim tarihi, Çok zamanlılık, Medya, Demokrasi, Basın özgürlüğü

ABSTRACT

The concept of communication should be considered not only as instantaneous message exchanges limited to a certain time, but also as an understanding that includes messages transferred throughout the historical process. Because the production process of material life, which we call history today, is the result of the communication and socialization between people. Human is a being constructed historically and socially, and the role of communication tools in this construction process is undeniably great. Determining the elements of a media that will contribute to democracy requires an analysis of the flaws and deficiencies that have become have been embedded in the means of communication throughout history. Making this assessment requires a multi-time, multi-layered analysis of the historical journey of human beings, the forms of communication that have emerged in this journey, and the relations between society-media-power. In this study, the literature review method was used to compile scientific approaches that will enable such an evaluation.

Keywords: Communication history, Polychronicity, Media, Democracy, Freedom of the press

GİRİŞ

İletişim alanındaki çalışmalar, lineer bir bakışla basitçe iletilerin alışverişinden, toplumsallaşmayı oluşturan anlam aktarımı şeklinde bir kavramsallaştırmaya yaklaştıkça iletişim tarihine yönelik çalışmaların da bu yaklaşımdan etkilendiği görülmektedir. İletilerin o döneme özgü araçlarla aktarılması şeklindeki düz çizgisel yaklaşımın etkisindeki iletişim tarihi anlatısı büyük ölçüde bu araçların gelişimi ve bunların etkisine odaklanırken, anlam aktarımı şeklindeki iletişim kavramsallaştırmasının geliştirilmesiyle birlikte iletişim tarihi giderek toplumsal bağlamla ilişkisi üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.

Kodlanmış iletilerin medya aracılığıyla iletilmesinden öte, anlamların aktarıldığı bir alan olarak iletişim kavramsallaştırması, toplumsal hayatın gereği olan iletişimi, maddi ve sembolik yaşantıların yeniden üretiminin hem koşulu hem de sonucu olan; anlamlar üzerinden mücadelenin asla sona ermediği bir alan biçiminde tasvir etmemize olanak sağlamaktadır. Anlam üzerine mücadele hakkında konuşmak, geçmişten bugüne, iktidar, güç, dogma, eşitsizlik kadar; bilgi, dayanışma, eşitlik ve özgürlük üzerine ve bunlara bel bağlayanların kullandığı anlam aktarım araçları, bunların ekonomi-politiği, yani medya üzerine konuşmak anlamına da gelmektedir. Tarih ve iletişim tarihi, böyle bir toplumsal bağlamda incelendiğinde “güneşin altında yeni olan hiçbir şey yok” gibi görünmektedir. Bu açıdan, iletişim tarihini incelemeye yönelik düz çizgisel bir bakış, toplumsallığın maddi ve sembolik yeniden üretim koşullarını anlamayı mümkün kılmadığı gibi, iletişimin tarihsel sürecini toplumsal bağlama yerleştirmemizi de sağlamayacaktır. Bu nedenle, anlam mücadelesinin tarihsel süreçteki izliğini mümkün kılacak, çok zamanlı bir iletişim tarihi kavrayışına ihtiyacımız vardır.

Braudel'e (2008) göre, önceki asırlardan, bundan da öte insanlığın günümüze kadar yaşadığı tarihsel evrimin tamamından beslenen içinde bulunduğumuz zaman dilimi, çok daha eski tecrübelerin farklı derecelerdeki uzantısıdır. “Böylece, yakın bir geçmişle, az veya çok uzak bir geçmiş, şimdiki zamanın çoğulluğu içinde birbirlerine karışmaktadırlar.” Serres'e (1995) göre de zamansallığı anlamının doğrusal olmayan bir biçimi olarak sadece tek bir yöne akmayan, karmaşık, süzülmuş bir zamandan söz edilebilir ve her tarihsel

dönem, arkaik, modern ve fütüristik jestleri bir arada bulundurur. Nesnelere ve koşullar, “bu nedenle çok renkli, çok zamanlıdır ve birçok katmanla bir araya getirilmiş bir zamanı gözler önüne serer.” Bu bakış açıları, Fernand Braudel'in çeşitli zamanların çok katmanlı, çok ritimli, uyumlu bir çoğulluğu olarak çizdiği tarih kavrayışına uygun düşmektedir.

Braudel ve Serres'in şimdinin nesnelere, koşulları ve olguları içinde geçmişin birikiminin izlendiği bu yeni zamansallık kavrayışı, iletişim tarihi açısından da yeni bakış açıları yakalama imkânlarını barındırmaktadır. Bu bağlamda Parikka (2017), birlik dayatan, çelişkiden kaçınan, inşa edilmemiş doğallık varsayımında bulunan, bütüncül bir doğrusallığı ve iç bütünlüklü anlatıları tercih eden medya tarihi biçimleri yerine; geçmiş şimdileri anlamının daha doğrusal olmayan yolları olduğunu ileri sürerek, farklı bir zamansallık anlayışıyla, farklı bir medya eleştirisi yapılabileceğini iddia etmektedir.

Böyle bir medya eleştirisine neden ihtiyaç olduğu sorusuna Keane'in (2010) verdiği yanıt, “şimdideki geçmiş”lerin etkisini ortaya koymakta ve çok zamanlı bir tarih kavrayışına karşı duyulacak şüpheleri gidermektedir. Keane, “Medya ve Demokrasi” kitabında dünün tartışmalarının bugüne yansımalarını ve iletişim tarihinin çok zamanlılığını şöyle anlatmaktadır:

Sanki tarih tekerrür ediyor. Basın özgürlüğünün o dönemden kalma ölü kahramanları birer birer diriltiliyorlar. Yazılı basın ve özellikle radyo-televizyon yayıncılığı konularındaki tartışmalarda modası geçmiş kavramlarla gittikçe daha fazla karşılaşılıyor: Devlet sansürü, bireysel seçim, yasal düzenlemenin kaldırılması (deregülasyon), pazar rekabeti ve yasa kuralları ile sayıca azlık yerine, özgürlük ile seçim tarafından belirlenen bir iletişim çağının doğuşu gibi... (2010, s. 66-67)

Düz çizgisel olmayan bir tarih kavrayışını bu ifadelerle dile getiren Keane (2010), “modern ideal” ya da “klasik ütopya” olarak değerlendirilen basın özgürlüğü ve medya-demokrasi ilişkisi hakkındaki eski söylemlerin bugün tekrar tartışılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak medyanın demokratik ideallere hizmet etme şartlarının tespitine yönelik böyle bir tartışma, medyanın kurumsallaşma sürecinde siyasal ve ekonomik erklerle ilişkisinin nasıl geliştiğine dair bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma, iletişim tarihine çok zamanlı bir perspektiften bakarak, liberal demokrasilerde hak ve özgürlükleri kamu gözcüsü sıfatıyla garanti altına alma iddiasındaki medyanın, siyasi-ekonomik elitlerin anlam aktarım aracı haline gelmesi sürecine ve bu kavrayışla gerçek demokrasi tesisinin medyanın demokratikleşmesinden bağımsız olamayacağına dair bir farkındalığa katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. MEDYA-DEMOKRASİ İLİŞKİSİNİN GELİŞİMİ

1584'te Engizisyon Mahkemesi tarafından yargılanarak ölümüne mahkûm edilen Menocchio, Avrupa'da bir yüzyıldan fazla zamandır faaliyette olan matbaanın yarattığı dönüşümün etkilediği ve çağdaşı olan çoğunluğun aksine okumayı bilen bir köylüdür. Okuduğu şeyler ona başka bir dünyanın penceresini açmış ve kendi inançlarının temellerini sorgulamaya yöneltmiştir. Menocchio, sorgusu süresince sürekli olarak bu fikirlerin kendine ait olduğunu iddia etse de bu kısmen doğrudur. Bu görüşler, büyük ihtimalle kökleri başka topraklara uzanan ve bu köyden daha ötelede de etkisini hissettiren sosyal bir dönüşümün görünen sonuçlarıdır (Ginzburg, 1996; Thompson, 2008).

İletişimle ilgili çalışmayan birçok düşünür (McLuhan, 2017; Ong, 2020; Innis, 2007), insanların düşünüş biçimlerinin ve böylece doğrudan ya da dolaylı olarak içinde yaşadıkları toplumun, -Menocchio'yu ölümüne götüren kitaplarda olduğu gibi- iletişim kurdukları medya tarafından etkilendiği üzerinde birleşmişlerdir.

Kullanılan iletişim araçlarına bağlı olarak, son altı bin yıl içinde sözlü, yazılı, tipografik (basılı kitaba dayalı) ve elektrik/elektronik medya kültürü birbirinin ardı sıra ortaya çıkmış, sahneye çıktığı hayatın akışını etkilemiştir. Yazının bulunmasından Gutenberg'e kadar geçen süre beş bin yılken, matbaadan, elektrik ve elektronik medyaların dolaşıma sokulmasına kadar geçen zaman dört yüzyılı bile bulmamıştır. Bu sürecin hızlanmasıyla doğru orantılı olarak, bilgilerin paylaşımı da hızlanmış, yaygınlaşmış ve ucuzlamıştır. İçinde bulunduğumuz çağda ise bir medya patlaması yaşanmakta, hatta bu çağ "medya çağı", "bilgi çağı", "enformasyon çağı" olarak nitelendirilmektedir.

Uygarlığın iletişimle bağlantılı tarihsel süreci incelendiğinde, üç temel devrim âni göze çarpmaktadır: Chirografik devrim (M.Ö. 4. yüzyıl/yazı), Gutenberg

devrimi (15. yüzyıl /matbaa) ve elektrik/elektronik devrim (telgraf, radyo-televizyon). İletişimde gerçek bir devrime yol açan oynar başlı matbaanın icadı, bilim tarihçisi G. Sarton için "Rönesans'ın en büyük buluşudur." M. Gilmore ise bunu "Batı uygarlığının entelektüel yaşamında en köklü devrime neden olmuş, düşüncelerin biçimlenmesinde yeni ufuklar açmış ve etkisi eninde sonunda insan davranışlarının her alanında kendisini göstermiş" bir olay olarak değerlendirmektedir. Hatta Innis, büyük imparatorlukların doğuşunu yazı ve papirüsle ilişkilendirirken, basım ve kâğıdın yaygınlaşmasını da ulusçuluğun doğuşuyla ilişkilendirmektedir. McLuhan da benzer şekilde bir ulusun ancak basın aracılığıyla kendi kendisini gözlemleme olanağına kavuşacağını, bu nedenle basım ve ulusçuluğun birbirine bağlı kavramlar olduğunu iddia etmektedir (Akt. Baldini, 2000).

Uygarlık tarihi boyunca genel olarak bilginin ve sembolik içeriğin üretimi, depolanması ve dağıtılması, toplumsal hayat için yaşamsal önemde olmuştur. Ancak 15. yüzyılın sonları itibariyle ortaya çıkıp süregelen medya kurumlarındaki gelişim, sembolik üretim ve değişimin doğasını esaslı ve geri dönülemez biçimde dönüştürmüştür. Bu dönem itibariyle, pazarda alınıp satılabilen metalar haline gelen sembolik biçimler, o güne kadar görülmemiş şekilde (yeniden) üretimin konusu olmuş, belli bir dereceye kadar uzam ve zaman sınırı olmaksızın bireylerin kullanımına açılmıştır (Thompson, 2008). Gutenberg'le birlikte kütüphaneden yoksun olan sınıflar için halka açık kitaplıklar kurulmuş, hatta 1500'lerden sonra kiliseye bağlı olan kitaplıkların sayısı azalırken, özel kütüphanelerin sayısı artmıştır (Baldini, 2000). Matbaa, yazılı sözcüğün üzerindeki sınıf tekeli kırılmış ve sıradan insanlara -sembollere çevrildiği oranda- başka kültürlerle erişimi mümkün kılacak bir araç sağlamıştır. Böylece, geçmiş zamanları ve gelecek zamanları, yakını ve uzağı, çoktan hayattan göçmüş olanları ve henüz doğmamış olanları bir araya getirerek insanlığın zaman ve mekândaki etki alanını artırmıştır (Mumford, 2019). Bu açıdan bambaşka kültürlerin, başka türlü insanların, inançların, değerlerin, anlamların, yani her anlamda çeşitliliğin var olduğu; köylü Menocchio'nun tecrübe ettiği gibi başka türlü düşünmenin mümkün olduğu fikrini doğurmuştur.

Bu kırılma noktasından yaklaşık beş yüzyıl sonra, 19.

yüzyıl ve 20. yüzyılın başı boyunca sayısız mekanik ve elektrikli çizelgeleyici, hesaplayıcı geliştirilmiş ve kullanıma sunulmuştur. Aynı süreçte görüntülerin, seslerin ve metinlerin farklı maddi biçimlerde (fotoğraf klişeleri, gramofon kayıtları, vs.) depolanmasını sağlayan, hareketsiz fotoğrafların hareketli hale getirilmesiyle birlikte de film gösterimini mümkün kılan modern medyanın yükselişine tanık olunmuştur.

“Hareketi yazma” anlamına gelen “sinematograf” sözcüğünden de anlaşıldığı gibi, sinema da görsel verileri maddi bir formda kaydetmek ve depolamak mantığına dayanmaktadır. Bir film kamerası verileri film üzerine kaydeder; film projektörü de bu verileri okur. Bu sebeple, sinematik bir aygıt, temel olarak bilgisayarın çalışma mantığına benzer bir özelliğe sahip görülmekte ve Evrensel Turing Makinası bir film projektörüne benzetilmektedir. Zira izleyen süreçte sinemanın ikonik kodu, Zuse ve Turing’in öncü çalışmalarıyla hayata geçen dijital bilgisayarların daha verimli olan ikili kodu tarafından yerinden edilmiş; süreç medya ve bilgisayarın tek bir aygıtta birleştiği bir yöne evrilmiştir. Var olan bütün iletişim araçları bilgisayarın erişebileceği sayısal verilere çevrilebildiğinde, grafikler, hareketli görüntüler, sesler, şekiller, alanlar ve metinler hesaplanabilir olmuş, yani basitçe bilgisayar verileri öbeği haline gelmiş; yani medya, yeni medya haline gelmiştir (Manovich, 2019).

İletişim araçlarının teknik gelişimi açısından kısaca özetlenen bu süreçte tarihsel ve toplumsal bakımdan ortak olan yön, anlamı aktaran iletişim araçları olmaları sebebiyle zamanın tekniğinden bağımsız olarak tüm bu araçların, gerek iktidar bloklarının, gerekse özgürlük ve eşitlik mücadelesi verenlerin odağında olmasıdır. Enformasyonun üretilmesi, depolanması ve paylaşılmasını sağlayan iletişim araçlarının sahipliği, şekli ve işlevi, sözlü kültürden başlayarak yazılı kültüre, oradan da elektronik kültür dolayısıyla dijital kültüre daldığımız çağımızda; yani sembollerin anlam aktardığı tüm insanlık tarihi boyunca, gücün merkezileşmesi veya kamusal hale getirilmesinde başat rol oynamıştır. Bu açıdan insanın özgürleşmesi tarihi, bir anlamda da iletişim araçlarının kamusal kullanımının olanaklı kılındığı veya sınırlandırıldığı, gelişme çizgisinin doğrusal olmadığı, çok zamanlı bir tarih anlatısını ima eder. Liberal demokrasi, felsefe olarak mutlak iktidarda gücün tahkim edilmesini önlemek için yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılığını ve bu

güçleri denetleyen, kamusal alanın aracı olan medyanın da bir güç olarak işlev göreceği bir mekanizmaya dayanmaktadır. Ancak, halkın egemenliği, eşitliği ve özgürlüğü iddiasıyla formüle edilen bu rejim türünde de Keane’in ifade ettiği gibi “tarih tekerrür etmekte” ve siyasi-ekonomik güç ittifaklarının medya yoluyla kamusal alanı daraltmaya çalıştıkları görülmektedir.

2. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ; İLERİ VE GERİ

Basın tarihi açısından incelendiğinde, erken modern dönem Avrupa’da kurulu iletişim ağlarını derinden etkileyen en önemli gelişmelerden birinin posta hizmetlerinin hayata geçirilmesi, diğerinin ise haberlerin üretilmesi ve yayılmasında matbaanın kullanılması olduğu görülmektedir. Bu iki gelişmeyle birlikte, 15. yüzyıl ortalarından itibaren birçok basılı kitapçık, afiş ve ilan görülmeye başlanmıştır. Süreli haber ve bilgi yayınları 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıksa da, modern gazetenin, her hafta düzenli olarak yayımlanan haber gazetelerinin ortaya çıktığı 17. yüzyıl başında doğduğu kabul edilmektedir (Thompson, 2011).

Medya-demokrasi ilişkisinin tarihsel incelemesinde basın özgürlüğüne karşı devlet denetiminin gelişiminin incelenmesi kaçınılmazdır. Aslında düşüncenin ifade edilmesine karşı sansür uygulamaları -filozoflara uygulanan sansürle- el yazmalı kültürün geçerli olduğu dönemde bile görülmektedir. M.Ö. 5. yüzyılda tanrılara hakaretle suçlanan Pitagor sürgüne gönderilip eserleri toplumun şahitliğiyle yakılırken; Roma’da Augustus zamanında (M.Ö. 8. yüzyıl) imparatorun hoşuna gitmeyen söylemleri olan Tito Labieno’nun bütün yazıları benzer şekilde yakılmıştır. Kleberg, artık yaşlanmış olan Seneca’nın, bu cezayı daha önce eşine rastlanmamış bir ceza olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir (Baldini, 2000).

Matbaa sonrası döneme gelindiğinde ise -basımcılık henüz başladığı sıralarda- kilise, metinlerin yeniden üretiminin geliştirmekte olan yöntemlerini desteklemiş, basımcıları dini eserler üretme konusunda görevlendirmiş, hatta birçok manastırın kapılarını basımcılara açmıştır. Ancak, el yazması kitaplar çağında bu eserleri elle çoğaltanları ve çoğaltılan eserleri kolaylıkla denetleyebilen kilise, sayıları gittikçe artan matbaa şirketi ve satış yerleri üzerinde kontrol sağlayamadığını görmüş ve 15. yüzyıl sonu, 16. yüzyıl başında seküler otoritelerle işbirliği yaparak bu

alandaki baskı kurmaya çalışmıştır (Thompson, 2008). 1486'da ilk sansür bürosu Magonza'da kurulmuş ve 1559'da kilise tarafından ilk kez "index librorum prohibitum" (yasaklanmış kitaplar listesi) resmen yayımlanmıştır. Sansür, dine karşı metinleri ve yönetimdekileri eleştirenlere dinsel ve siyasal sansür olarak uygulanmıştır. Baldini (2000), 1600-1756 yılları arasında Fransa'nın Bastille Hapishanesi'nde basımcı, yazar, kitapçı olarak 800 kişi bulunduğunu belirtirken Eisenstein (2011) da Febvre ve Martin'e dayanarak, o yüzyıllarda kitapçı ve basımcılar arasında yaşamları boyunca en az bir kere hapse girmeyen olmadığını ortaya koymaktadır.

Avrupa'da süreli yayınların ve gazetelerin hızla arttığı süreçte siyasi otoriteler dolaylı engelleme yolları da kullanmış ve bu artışı kontrol etmek için bazı özel vergiler koyma yoluna gitmişlerdir. Bu vergiler, üretimi sınırlama, daha marjinal yayınları iş yapamaz hale getirme ve aynı zamanda devlet gelirlerinin artmasını sağlama amacıyla konulmuştur.

18. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'nın farklı yerlerinde süreli yayınlar hâlâ çeşitli derecelerde denetlenip sansürlense de (Thompson, 2011), bu yüzyılda artık vaaz kürsüsünün yerini her yerde kesin olarak süreli yayınlar almış, gazetecinin kariyerini betimleyen cümle "hiçbir şey kutsal değildir" şeklinde sloganlaştırılmıştır. Bu süreç, yalnızca sekülerleşme açısından değil, yerel cemaat bağlarının zayıflamasına bir açıklama getirdiği için de önemlidir. "Okuyan bir kamu, doğası gereği yalnızca daha fazla dağılmış değildir; ayrıca dinleyen bir kamuya göre daha atomistik ve bireycidir" (Eisenstein, 2011, s. 157).

Burjuvazinin veya kapitalist sınıfın Avrupa ve Amerika'da egemen ekonomik aktör olarak sahneye çıkışı, eski düzenin ilgasını ve bu yeni sınıfın siyasal egemenliğinin tekelleşmesini gerektirmiştir. Kapitalizmin hâkimiyeti için girişimcilik özgürlüğünün; maddi üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların bunları kullanması için düşünce ve eylem özgürlüğünün olduğu bir iklime ihtiyaç duyulmuştur. Mutlak iktidar, tanrısal yetki ideolojisine son verilmeli ve soyla aktarılan unvanların yerine piyasa dinamikleriyle elde edilen sermayenin statüsü tanınmalıdır. Bu nedenle, Locke ve Milton gibi aydınların felsefesiyle, siyasal ve ideolojik alanda temsili demokrasi ve birey/vatandaşlık hakları talep

edilip mutlak iktidar sınırlandırılmaya çalışılırken, liberal demokrasinin ana mottosu "devletin saldırısına karşı bireylere sivil özgürlükler vermek" olmuştur (McNair, 2011).

Kamusal alan-özel alan ikiliğinin belirginleşmesi, modern devletin oluşum sürecinde kamusal alan, kamuoyu ve siyasetin bunlarla ilişkisinin anlaşılma biçimlerinde esaslı etkiler yapmıştır. Bu sebeple Thompson, en az devlet müdahalesi ve denetimiyle olayları aktarabilen ve bunlar hakkında yorum yapabilen bağımsız bir basın mücadelesinin, modern anayasal devletin gelişiminde temel bir rol oynadığı iddiasına katılmaktadır. Zira bu tarihsel aşamada basın-yayın organlarının gelişimi, egemenlerin dolaşıma soktuklarından farklı ve bu verili öğretilere eleştirel yaklaşan bir kamuoyunun filizlenmesinde pay sahibi olmuştur. Britanya'daki gazete endüstrisi pul vergilerine karşı mücadele ederken, John Stuart Mill, Bentham, James Mill gibi 19. yüzyıl liberal filozofları, farklı seslerin duyulabilmesi, Kant'ın yolunda aydınlanmış ve sorgulayan bir kamunun oluşabilmesi için basının gerekliliğine dair fikirlerini paylaşmaya başlamışlardır. Bu düşünürler, kamunun bağımsız basın organları aracılığıyla bilgi sahibi olması ve görüş bildirmesinin, devlet gücünün despotik kullanımına karşı yaşamsal bir güvence sağlayacağına ve böylece mutlak otoritenin denetiminin mümkün olacağına ısrar etmişlerdir: "Özgür ve bağımsız bir basın, eleştirel bir bekçi köpeği rolü oynayabilirdi" (Thompson, 2008, s. 359).

Burjuva ideali sonraki süreçte yasalara da yansımış ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrası ilan edilen Anayasa'da basın özgürlüğü, devrim sonrası Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesi'ne dayanan 1791 ve 1793 tarihli Fransız Anayasalarında ise ifade özgürlüğü açıkça korunmuştur. İfade özgürlüğü, zamanla birçok Avrupa ülkesinde yasalarla teminat altına alınmış; böylece basın özgürlüğü, 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde birçok Batılı devletin anayasal özelliği haline gelmiştir (Thompson, 2008, 2011).

Batı dünyasının önce düşünce ve ifade özgürlüğü ve daha yeni olmakla birlikte de basın özgürlüğü konusunda mücadele verdiğini vurgulayan Alemkar (2001), öncelikle kapitalizmin egemen olduğu yerlerde ortaya atılan bu fikirlerin çıkışıyla ekonomik gelişmelerin yakından ilgili olduğunu ifade etmektedir. Bu ilişkinin anlaşılması önemlidir. Zira bu özgürlükler tarihin

yardımlı olmadan anlaşılmaya çalışıldığında, sürekli biçimde olmayan bir şeyin peşinde koşulduğu duygusu doğmaktadır. Bu nedenle medyanın “kamu gözcüsü” rolünü oynayabilme olasılığı ya da olanaksızlığının analizi, medyanın kamusal alandaki temsillerinin ve ekonomi-politiğin tarihsel gelişiminin incelenmesini gerektirmektedir.

3. MEDYA DÖRDÜNCÜ KUVVET Mİ?

Temsili kamunun kamu otoritesine dönüşümü, feodal devletin modern devlete dönüşümüyle gerçekleşirken (Yılmaz, 1998), buna karşılık kamusal alan, muhakeme eden özel şahısların hükümet tarafından düzenlenen kamuyu kendilerine mal etmeleriyle, kamusal otoriteye yönelik bir eleştiri alanı olarak dizayn edilmiş ve kurumlaşmıştır. Kamusal alan, tartışma platformlarıyla oluşmuş olan “edebi kamu”nun işlevsel değişimi olarak ortaya çıkmıştır (Habermas, 2014). Kamusal alan, mutlak iktidar-özel alan ilişkisinde, kamuyu olabilecek keyfi karar ve uygulamalara karşı muhafaza eden kurumlar şeklinde; bir çeşit “tampon bölge” olarak inşa edilmiştir. Böyle bir kurumsallaşmada basın özellikle siyaset ve kültüre ilişkin genel çıkarların, kamusal alanda rasyonel, eleştirel ve objektif bir şekilde müzakere edilmesini sağlayacak bir enstrüman veya bir müzakere meydanı olarak işlev görmelidir (McNair, 2011).

Buna rağmen 19. yüzyıla gelindiğinde medyanın farklı bir yöne evrildiği görülmektedir. Bu noktadan sonraki sürece bakıldığında medya için üç eğilim gözlenmektedir: 1) Medya kurumlarının kâr amaçlı büyük holdinglere dönüşümü, 2) İletişimin uluslararasılaşması, 3) İletişimin aracılı elektronik biçimlerinin gelişmesi (Thompson, 2008).

Bu gelişmeler nedeniyle Habermas (2014), burjuva kamusal alanı olarak tarif ettiği yapının 19. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla gücünü artıran devlet ve örgütlü çıkar odaklarının tahakkümüne girdiğini, medyanın bunun bir sonucu olarak kamuyu güçlendirme ve rasyonellik rolünden uzaklaştığını tespit etmektedir. Medya bu noktadan sonra, bu güç merkezlerinin kamuyu, kamusal alandan dışlamasının ve yönlendirmesinin aracı haline gelmiştir.

Modernitenin gelişim sürecinde basın, liberal değerlere uygun olarak eşitlik, özgürlük, serbest girişimcilik ve demokratik düzenin savunusunu

yaparken, kapitalizmin ve burjuvazinin güçlenmesi ve kapitalizmin biçim değiştirip tekelci bir yapıya dönüşmesiyle birlikte basın da amaçlarını yeniden tanımlamıştır (Güngör, 2011). Endüstriyel ve örgütlü bir sektör olarak kapitalizmin diğer sektörleri gibi kâr amacıyla güdülenen basın, sermaye sahiplerinin mülkiyetine geçtikçe gücünü pekiştirmek isteyen ekonomik ve siyasi egemenlerin ittifak alanı haline gelmiş ve kamusal görevi bir maske olmuştur. “Medya endüstrisindeki aşırı kapitalleşme, gerçekten de başat ekonomik güçlerin ayrıcalıklı bir konuma sahip oldukları ve diğer önemli toplumsal güçlere doğrudan, dolaylı erişimin esirgendiği bir nüfuz alanı yaratmıştır” (Curran, 2014, s. 155).

Medyanın ekonomik, örgütlü yapısını inceleyen Erdoğan (1997), teknolojinin tarafsızlığını tartışmanın, teknolojinin ve medyanın toplumsal köklerine bakmadan mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bu analiz yapıldığında; ilk olarak, modern iletişim teknolojilerinin kapitalist yapılardan çıktığı, ikinci olarak, kapitalist egemenlikte, teknolojinin benimsenmesi, ilerlemesi ve teşvikinin ekonomik karar vericilere bağlı olduğu, üçüncü olarak, teknolojiyi kullanan ve kontrol edenlerin farklı sınıflardan olduğu görülecektir. Bu üç özellik nedeniyle, yani kökeni, ilerlemesi ve uygulaması bakımından teknolojinin güç ilişkileri tarafından belirlendiği, bu sebeple de tarafsız olabileceğinin söylenemeyeceğini vurgulamaktadır.

Kitle toplumunu kamu toplumundan ayıran özelliğın, kamu toplumunda kitle iletişim araçlarının kamusal etkileşimde müzakere ortamını sağlama işlevini yerine getirmesi olduğunu ifade eden Mills’e göre, kitle toplumunda kamu, yalnızca kendine aktarılanları alımlayan bir tüketiciye indirgenmiştir. Bu yapıda medya, politik, ekonomik, askeri egemenlerden oluşan “iktidar seçkinleri” için çalışarak güdüleyebilecekleri bir kitle yaratmaya çalışmaktadır. Böyle bir yönlendirmede karşılıklı ve gerçek bir toplumsal iletişimin sağlanması mümkün değildir (Akt. Türkoğlu, 2010).

Yurttaşların ve kurumların kamusal müzakere yapabildiği ancak diğer yandan doğru enformasyona da ulaşabildiği bir kamusal alanın varlığı, siyasette katılımıcılığı artırarak kamusal erkin eylemlerini vatandaşın denetimine açmasıyla demokrasinin ilerlemesinin de gerek şartıdır (Encabo, 2014). Bununla birlikte Garnham, kapitalist medyanın çıktı

ve dağıtımların denetimine yönelik engellemeleri nedeniyle kamuyla arasında asimetrik bir güç ilişkisi geliştirdiğini belirtmektedir. Böyle bir medya yapısı, kamu yayıncılığına karşıt ve kamusal yaşama düşmandır (Akt. Keane, 2014). Habermas (2006) da son tahlilde aracılı siyasal iletişimin, müzakereci siyasetin normatif gerekliliklerinin doğasına aykırı olduğunu ileri sürmektedir. “Medyanın hizmet ettiği sanılan görünüşte demokratik ideallerle, gerçekte geçerli olan iletişim yapıları ve pratikleri arasındaki gerilimler ve farklılıklar”, demokratik sistemde kamu gözcüsü olma kapasitesini ve idealini zaafa uğratmaktadır (Gurevitch ve Blumler, 2014, s. 193).

Teknik özellikleriyle ön plana çıkan iletişim medyasının bu yönüne odaklanılarak, semboller yoluyla anlamların aktarıldığı bir araç olma işlevi göz ardı edilmektedir. Ne var ki “bu teknik özellikler, iletişim medyasının gerçekte toplumsal yaşamın sembolik karakterinin biçimlendiricisi, enformasyon ve sembolik içeriğin toplumsal dünyada üretilmesinin ve değişiminin yeni bir şekillendiricisi ve bireylerin birbirleriyle ve kendi kendileriyle bağlantılarını kuran yeni bir yapılandırıcısı olduğu gerçeğini gizleyemez” (Thompson, 2008, s. 26). Modern iletişim araçları ve kurumları, sembollerle anlamları aktarırken, toplumsal ve siyasi yapıyı inşa edip belirlemektedir. Bu nedenle Hall’a göre (2014) özetle, “medya ideolojiktir.” Schiller’e (1993) göre de medya ekonomik fonksiyonları yanında çeşitli mitlerle (bireysellik ve kişisel tercih miti, yansızlık miti, değişmeyen insan tabiatı miti, sosyal çatışmanın mevcut olmadığı miti ve medya pluralizmi miti) rıza imal eden, zihinleri yönlendiren manipülatif ideolojik bir araçtır.

Enformasyon özgürlüğü, bugün temel insan haklarından biridir ve enformasyon alma, aktarma hakkı şeklinde birbirine bağlı iki boyutu vardır. Temelde vicdan özgürlüğüyle bağlantılı olan enformasyon iletme hakkı, medya sahibi ve profesyonellerinden öte bireyin ifade özgürlüğünü de içerir. Enformasyon alma hakkı ise kamunun objektif bir şekilde aktarılan gerçek enformasyon aracılığıyla kendi kanısını oluşturabilme hakkının güvence altına alınmasıdır. Dolayimli iletişim çağında bugün medyanın ahlaki sorumluluğu, olgu ve olaylara dair bilgilerin neredeyse bütünüyle medya tarafından sağlanması ve gerçek dışı/yönlendirici aktarımlar söz konusu olduğunda yurttaşların bunu tespit edebilecek kaynaklardan/araçlardan mahrum

olmasından kaynaklanmaktadır (Encabo, 2014).

Kitle iletişim araçlarından çoğaltım teknikleriyle üretilen ürünlerle kitlelerin yönlendirilmesi; yani belli bir şekilde düşünme, hissetme, davranma ve inanmaya güdüleme hedefi, Williams’a (2017) göre, herkese seslenecek ortalama değerlerin yaratılmasına ve bireylerin hayata dair deneyimlerinin en basite indirgenmesine sebep olmaktadır. Ona göre teknik, en kötü ihtimalle nötrdür. Demokrasi ilkesinin kabul edildiği, ama tam ve etkin biçimde hayata geçmesinden korkulduğu durumlarda, zihin örtük bir teslimiyete sürüklenir ve demokrasi için gerçek tehlike de budur; yoksa güçlü ve etkili çoklu aktarım araçlarının varlığı değil. Bu durum, demokrasinin bir neticesi olmaktan çok, içinde yaşamaya mecbur kıldığımız “o yarım yamalak duygu dünyasından kaynaklanan bir demokrasi inkârıdır.”

Basının, -liberal yaklaşımdaki- kamu gözcülüğü rolünün aksine bir rolü olduğunu ironiyle iddia eden Chomsky (2002) ise medyanın gerçekten toplumsal bir amacının olduğunu, ama bunun, insanların düşünce yapılarını toplumsal, ekonomik ve politik yapıya sadakatle bağlanacak biçimde şekillendirmek olduğunu savunmaktadır. Zira “liberal düzenin korktuğu türde bir demokrasi krizine katkıda bulunmayan medya, ayrıcalıklı kesimleri halkın kavrayışı ve katılımı tehdidinden koruyan uyanık bekçileri oluşturur” (Chomsky, 2002, s. 21-22).

Medyanın ekonomi politikası meselesinde Keane (2010), basın ve yayın konusunda liberal argümanı çürüten şeyin, piyasa rekabetinin faydasına dair şüpheler yanında, yaklaşımın devlet erkinin sorumsuzluğuna ve keyfi uygulamalarına gösterdiği hoşgörü olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle de modern devletlerin sürekliliğinde kalemler (basın-yayın-ideolojik aygıt), en az süngüler (devletin güç aygıtları) kadar önemlidir. Kamusal tartışma eski moda ayrıcalıklı yetkiler ve bu yetkilerin yeni tekniklerince engellenmektedir. Bu bağlamda Keane, “Demokratik Leviathan” şeklinde tanımladığı yeni bir siyasal sansür döneminin başladığını ve yaşamın önemli kısımlarının bu yeni zamanda “çeşitli eski ve yeni kalemlerle donatılmış, sorumsuz siyasal kurumlar tarafından biçimlendirildiğini” iddia etmektedir.

İktidar-sermaye eklemlenmesini ele alan bir başka isim olan Erdoğan (1997) ise tepkilere ve mücadelelere

gebe olan görünür devlet yasaları ve sansürün kontrolün sadece bir yüzünü oluşturduğunu; kitle iletişimi özgürlüğü sorununda en büyük problemin, kamu sahipliği ve sansürde değil, medya sermayesinin egemen siyasal güçle ortaklaşmasında odaklandığını vurgulamaktadır. Devletin siyasal ideolojisi ile medyanın faaliyetleri arasındaki uyum, ideolojik tahakküm ve denetimin perde arkasındaki gerçeği göstermektedir. Basın özgürlüğü, örgütlenme biçimiyle kendi düşmanını yaratmıştır. Kapitalist medyanın sektörel yapısı ve uygulamaları, herkesin olan enformasyon alma ve aktarma hakkını, belli bir sınıfın özgürlüğü yapmıştır. Bir azınlık, bu araçlarla sözde halkın olan havayı (frekans dalgaları) kullanarak istediklerini söyleyip yayın yaparken, kamu, medya denilen modern iletişim araçlarını kamusal kullanma olanaklarından yoksun bırakılmıştır. Böylece aslında özgürlük, özel teşebbüsün çıkarlarıyla eşleşmiş ve çıkar çatışması olarak yansıtılan şeyler, belli bir özel çıkar grubunun çıkarlarından başka bir şeyi temsil edemez olmuştur.

Bundan dolayı, Curran'ın (2014) haklı tespitiyle, medyanın demokrasiye katkı potansiyeline ilişkin bir tartışma, medyanın örgütlenme şeklini de kayıtsız şartsız içermelidir. Ancak, liberal piyasa kurallarının basına da uygulanarak basının tüm regülasyonlardan arındırılması gerektiğine dair düşüncenin tartışılmaya başlanması, serbest piyasa düzeninin doğallığına dair varsayımı da sorgulatacağından kabul edilemez bir şeydir: "İlk ilkelere geri dönme ve medyanın demokratik rolünü yeniden değerlendirme süreci, aynı zamanda geleneksel kamu hizmeti anlayışının pazar sistemine alternatif oluşturup oluşturmadığı konusundaki soruları da gündeme getirmektedir." Medya-demokrasi ilişkisi tartışılırken, nelerin ortadan kaldırılacağı, nelerin yerine ikame edileceği ve nelerin yeniden düzenleneceği samimi bir değerlendirmeyi gerektirmektedir ve bu düzenlemeler "yüzyıllardır birikmiş gereksiz eşyaları taşıyıp götürecek bir yük arabasını gerekli kılmaktadır" (Curran, 2014, s. 135-136).

SONUÇ

Herhangi bir konudan söz ederken onun tarihinden söz etmek, bahsedilen olgunun tanımını yapmak yerine, o olgunun tarihsel süreçteki dönüşümlerini toplumsal

bağlamına eklemleyerek açıklamayı gerekli kılmaktadır. Her tarih anlatısı büyük oranda, durduğunuz yer kadar, baktığınız yere göre de farklılaşmaktadır. Bu anlamda tarih yazımı da ideolojiye ve anlam aktarım sürecine içkindir. Örneğin iletişim tarihi açısından bu seçim, nötr bir şekilde medya teknolojisinin dönüşümü, kronolojisi veya birtakım biyografileri kapsayabileceği gibi, incelenen dönemdeki medyanın sahiplik yapısına, iletişim sürecinin etkilediği taraflara, etkilenme şekillerine ve bu ilişkinin toplumdaki eşitliği, özgürlüğü, kamusal faydayı yaratma veya engellemeye dair sonuçlarına yönelik olabilir.

İletişimin, iletilerin araç dolayimli bir süreçle aktarımı yerine, toplumsallaşmanın hem öncülü hem sonucu olan; anlamların paylaşıldığı bir alan olarak kavramsallaştırılması, anlık veya içinde bulunulan zamana has bir kavrayışa değil, tarihsel olarak inşa edilen bir anlam dünyası kavrayışına da kapı açmaktadır. Maddi ve sembolik yeniden üretim için, yani toplumsallaşmak ve tarih yapmak için iletişimsel eylem zorunlu olduğuna göre, insan topluluklarının gelişimi, evrimi ve bugün geldiği noktanın anlaşılabilmesi, iletişim tarihinin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bugünü anlamamanın anahtarı, geçmişin üstünde çalışmak ve anlamaktır. "Geçmiş bizim için bugünün ışığında anlaşılabilir ve bugünü tümüyle ancak geçmişin ışığında anlayabiliriz" (Carr, 2002, s. 30, 64). Bu açıdan geçmişi içinde barındıran şimdiye dair çok zamanlı bir iletişim tarihi anlayışı, sözde çoksesli, özde monopol haline gelmiş, siyasi iktidara eklenmiş ticari medya ikliminin, yüzyıllar öncesine dair benzer anlatılarla ilişkisini kurmayı sağlayacaktır. Bu ilişkinin kurulması, maddi/sembolik dünyaya dair üretim ilişkileri değişse de her türlü iktidar sahipliği veya özgürleşme/eşitlik çabasının iletişimle bağlantısını tespit etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, iddiası özgürleşme ve en azından yurttaşlık manasında eşitlik olan liberal demokrasilerde bile, medyanın, kamusal fayda yerine manipülasyon için anlamların çarpıtıldığı bir makina, egemenin çıkarı için işlev gören bir aparat haline geldiği görülebilir; dolayısıyla, ilerlemenin kaçınılmazlığı inancı, bir mittir.

Bu noktadan hareketle, medya-demokrasi ilişkisinin gelişimine dair düz çizgisel, ilerlemeci, doğallaştırıcı mitlere dayanan bir iletişim tarihi kavrayışının aksine, tekerrür eden, tek yöne akmayan, çok zamanlı, çok katmanlı bir tarih kavrayışının, medya örgütlenmesinin

ekonomi-politik yapısını, dolayısıyla kusurlarını ve varsa gerçek bir dördüncü kuvvet yaratma potansiyelini ortaya çıkararak, demokrasiye daha fazla katkı sağlayacağı ileri sürülebilecektir. Medya/basın özgürlüğü-demokrasi ilişkisi, demokrasinin demokratikleştirilmesinden ayrı düşünülebilecek bir konu değildir. Bu anlamda, denge ve denetleme sağlayan diğer kurumsal erklerle birlikte kamu yararına çalışan bir medya düzenlemesi, yüzlerce yıl önce olduğu gibi siyasal-ekonomik, mikro veya makro iktidarların mutlak gücünün nasıl sınırlandırılacağı ve kamuyu, yurttaşı güçlendirici bir niteliğe nasıl kavuşturulacağına dair argümanların tartışılmasını gerektirmektedir. Medyanın niteliği ve işlevini de içeren bu tartışmalar, bu çalışmanın kapsamının çok ötesindeki bir boyutta; temsili demokrasinin günümüzdeki krizi şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Toplumsal hayatın anlamların paylaşıldığı iletişimle kurulduğu dikkate alındığında, -liberal demokrasilerin medyayı da içeren ilerleme yanılısamasının aksine-medyanın demokratikleştirilmesi çabasının, süreklilik arz eden kamusal bir uğraş olması gerektiği açığa çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K. (2001). *İletişim ve tarih*. Ümit Yayıncılık.
- Baldini, M. (2000). *İletişim tarihi* (G. Baltuş, Çev.). Avcıol BasımYayımları.
- Braudel, F. (1996). *Uygurulukların grameri* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Carr, E. H. (2002). *Tarih nedir?* (M. G. Gürtürk. Çev.). İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (2002). *Medya gerçeği* (A. Yılmaz, O. Akınhay, Çev.). Everest Yayınları.
- Curran, J. (2014). "Medya ve demokrasi: yeniden değer biçme". *Medya, Kültür, Siyaset* (S. İrvan, Der.). 135-191. Pharmakon Yayınevi.
- Eisenstein, E. (2011). "Okuma kamusunun yükselişi". *İletişim Tarihi* (D. Crowley, P. Hayer, Der.). 148-159. Siyasal Kitabevi.
- Encabo, M.N. (2014). "Gazetecilik etiği ve demokrasi". *Medya, Kültür, Siyaset* (S. İrvan, Der.). 347-361. Pharmakon Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (1997). *İletişim, egemenlik, mücadeleye giriş*. İmge Kitabevi.
- Ginzburg, C. (1996). *Peynir ve kurtlar, bir 16.yüzyıl değirmencisinin evreni* (A. Gür, Çev.). Metis Yayınları.
- Gurevitch, M. ve Blumler, J. G. (2014). "Siyasal iletişim sistemleri ve demokratik değerler". *Medya, Kültür, Siyaset* (S. İrvan, Der.). 193-212. Pharmakon Yayınevi.
- Güngör, N. (2014). *İletişim, kuramlar ve yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- Habermas, J. (2006). "Political communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension?". *Communication Theory* 16. 411-426. International Communication Association.
- Habermas, J. (2014). *Kamusallığın yapısal dönüşümü* (T. Bora, M. Sancar, Çev.). İletişim Yayınları.
- Hall, S. (2014). "İdeoloji ve iletişim kuramı". *Medya, Kültür, Siyaset* (S. İrvan, Der.). 79-96. Pharmakon Yayınevi.
- Innis, H.A. (2007). *İmparatorluk ve iletişim araçları* (N. Törel, Çev.). Ütopya Yayınevi.
- Keane, J. (2010). *Medya ve demokrasi* (H. Şahin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Manovich, L. (2019). *Medya nasıl yeni medya oldu? İletişim Tarihi*. (D. Crowley, P. Hayer, Der.). 37-375. Siyasal Kitabevi.
- McLuhan, M. (2017). *Gutenberg galaksisi* (G. Ç. Güven, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Mcnaire, B. (2011). *An introduction to political communication*. Routledge.
- Mumford, L. (2019). *Matbaanın icadı. İletişim Tarihi* (D. Crowley, P. Hayer, Der.). 115-134. Siyasal Kitabevi.
- Ong, W.J. (2020). *Sözlü ve yazılı kültür* (S. P. Banon, Çev.). Metis Yayınları.
- Parikka, J. (2017). *Medya arkeolojisi nedir?* (E. Kılıç, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler*. (C. Cerit, Çev.). Pınar Yayınları.
- Serres, M. ve Latour, B. (1995). *Conversations of science, culture and time*. (Translated by Roxanne Lapidus). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite* (S. Öztürk, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Thompson, J. B. (2011). "Haber ticareti". *İletişim Tarihi* (D. Crowley, P. Hayer, Der.). 174-179. Siyasal Kitabevi.
- Türkoğlu, N. (2010). *Toplumsal iletişim*. Urban Kitap.
- Williams, R. (2017). *Kültür ve toplum, 1780-1950* (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Yaylagül, L. (2013). *Kitle iletişim kuramları*. Dipnot Yayınları.
- Yılmaz, H. (1998). "Kamu, kamu otoritesi ve devlet: Habermas'ın ışığında Türkiye'yi düşünmek". *Cogito*. No.15.